

ZAŠTITA OSOBA SA INVALIDITETOM U KRIZNIM SITUACIJAMA

Zašto i kako je potrebno harmonizirati zakonodavstvo u BiH sa međunarodnim standardima?

I UNIVERZALNI INSTRUMENTI

Bosna i Hercegovina je potpisnica međunarodnih dokumenata koji, između ostalog, regulišu zaštitu u uslovima nesreća i katastrofa osoba sa invaliditetom.

UN Konvencija o pravima osoba s invaliditetom (CRPD) stupila je na snagu 2008. godine i ima skoro univerzalnu primjenjivost. Evropska unija je formalno potvrdila CRPD u decembru 2010. godine, čineći ga prvim osnovnim međunarodnim ugovorom o ljudskim pravima koje ratifikuje jedna regionalna organizacija. Konvencija je duboko preusmjerila pristup prema invalidnosti sa medicinskog ili humanitarnog modela na model zasnovan na ljudskim pravima. Fokus, dakle, nije usmjeren na uklapanje osobe sa invaliditetom u društvo, već na potrebu da se društva prilagođavaju individualnim razlikama i potrebama. Konvencija definiše osobe s invaliditetom kao *"osobe koje imaju dugotrajna fizička, mentalna, intelektualna ili osjetilna oštećenja, koja u međudjelovanju s različitim preprekama mogu sprječavati njihovo puno i učinkovito učešće u društvu na ravnopravnoj osnovi s drugima"*. Ljudska prava zajamčena međunarodnim dokumentima, kao što su pravo na život i dostojanstvo, moraju se ostvarivati prema načelu jednakosti i biti jednako dostupni svima. Prema Konvenciji, uskraćivanje različitih oblika razumnih prilagođavanja koja su neophodna kako bi se osiguralo takvo učešće, uključujući i na zaštitu i spašavanje u kriznim situacijama, moglo bi predstavljati oblik diskriminacije.

Član 11. je centralni dio Konvencije koji određuje specifične obaveze države u zaštiti i sigurnost osoba s invaliditetom u kriznim situacijama.

Član 11.

Države potpisnice će poduzeti, u skladu sa svojim obavezama prema međunarodnom pravu, uključujući odredbe međunarodnog humanitarnog prava i međunarodnog prava o ljudskim pravima, sve potrebne mjere kako bi osigurale zaštitu i sigurnost osoba s invaliditetom u rizičnim situacijama, uključujući situacije oružanih sukoba, humanitarnih kriza i prirodnih katastrofa.

S obzirom na sveobuhvatnost Konvencije, neophodno je također istaći nekoliko ključnih komponenti koje se primjenjuju u kontekstu zaštite osoba sa invaliditetom u rizičnim/kriznim situacijama, a koje su definisane i razrađene u drugim odredbama Konvencije, prije svega:

Diskriminacija

Diskriminacija je definisana kao *"svako pravljenje razlike, isključivanje ili ograničavanje po osnovu invalidnosti čiji cilj ili posljedica jeste ograničavanje ili poništavanje priznavanja, ostvarivanja ili provođenja na jednakoj osnovi svih ljudskih prava i osnovnih sloboda u oblastima politike, ekonomije, socijalnih, kulturnih, građanskih prava i bilo kojoj drugoj oblasti. Diskriminacija uključuje sve oblike diskriminacije, uključujući uskraćivanje razumnog prilagođavanja"* (članovi 1. i 2).

Države potpisnice su dužne *„poduzeti sve odgovarajuće mjere, uključujući zakonodavne, za izmjenu ili ukidanje postojećih zakona, propisa, običaja i prakse koji predstavljaju diskriminaciju osoba s invaliditetom“* (član 4.1.(b)). Nadalje, države su obavezne *„poduzeti sve odgovarajuće mjere kako bi se uklonila diskriminacija na osnovu invaliditeta od strane bilo koje osobe, organizacije ili privatnog preduzeća“* (član 4.1.(e)).

Bosna i Hercegovina je potpisnica međunarodnih dokumenata koji, između ostalog, regulišu zaštitu. U šestom Općem komentaru (Jednakost i nediskriminacija) Komitet dalje razrađuje pitanje nediskriminacije osoba sa invaliditetom u kriznim situacijama, navodeći da je potrebno na ravnopravnoj osnovi uključiti osobe sa invaliditetom u nacionalne protokole za hitne situacije, u potpunosti uzeti u obzir osobe sa invaliditetom u scenarije evakuacije, pružati pristupačne informacijske i komunikacijske linije za pomoć i besplatne telefonske brojeve, zajamčiti da se humanitarna pomoć distribuira na pristupačan i nediskriminacijski način osobama s invaliditetom u humanitarnim kriznim stanjima i zajamčiti da su voda, sanitarni i higijenski sadržaji u skloništima za krizna stanja i kampovima za izbjeglice dostupni i pristupačni osobama s invaliditetom. Nakon kriznih stanja pristupačna rekonstrukcija odlučujući je faktor za jednakost osoba sa invaliditetom u društvu. Kako bi osigurale te elemente, države potpisnice moraju usko surađivati sa osobama sa invaliditetom putem njihovih predstavničkih organizacija, u osmišljavanju i provedbi, praćenju i ocjenjivanju zakonodavstva i politika u pogledu svih faza kriznih stanja.¹

Razvrstani podaci

Podaci razvrstani prema invaliditetu su od suštinskog značaja za kreiranje preventivnih² i operativnih³ aktivnosti zaštite i spašavanja a koje bi odgovorile potrebama osoba sa invaliditetom na određenom lokalitetu. Konvencija obavezuje države da “prikupe odgovarajuće informacije, uključujući statističke i istraživačke podatke, ... da formulišu i provedu politike koje će omogućiti primjenu ove Konvencije”. Konvencija dalje upućuje na informacije koje su “razvrstane, prema potrebi”, distribuirane i dostupne osobama sa invaliditetom i drugima subjektima (član 31.). U cilju njihove efektivnosti, podaci se mogu dalje razvrstati po drugim kategorijama, kao što su rod, etnička pripadnost, starosna dob ili socijalna grupa. Prikupljene podatke o osobama sa invaliditetom neophodno je kontinuirano analizirati i koristiti kao osnovu za procjenu i unapređenje dostupnosti humanitarnih usluga i pomoć ovoj populaciji, kao i njihovog učešće u kreiranju politike i programa, implementacija i evaluacija.

Konsultacije sa osobama sa invaliditetom

Države potpisnice trebaju se redovno konsultovati sa osobama sa invaliditetom. U članu 4.3. se navodi da “Prilikom formulisanja i provođenja politika i zakonodavstva usmjerenih na implementaciju ove Konvencije, kao i u drugim procesima donošenja odluka o pitanjima koja se neposredno odnose na osobe sa invaliditetom, države potpisnice će to činiti uz detaljne konsultacije i aktivno učešće osoba sa invaliditetom, uključujući djecu sa invaliditetom, kroz organizacije koje ih predstavljaju i zastupaju.” To se odnosi i na kreiranje pravnih propisa i planova zaštite i spašavanja te izrade planova obuke za građane, pripadnike štabova za vanredne situacije, jedinica i drugih oblika organizovanja zaštite i spašavanja.

¹ Komitet za prava osoba sa invaliditetom, Opći komentar br. 6. (Jednakost i nediskriminacija), stav 46.

² Preventivne aktivnosti zaštite i spasavanja su:

- a) izrada procjene ugroženosti od mogućih rizika od opasnosti,
- b) izrada planova zaštite i spašavanja,
- c) uređenje prostora i objekata u funkciji zaštite i spašavanja,
- d) uspostavljanje sistema zaštite i spašavanja i
- e) angažovanje lica i obezbjeđivanje materijalnih i drugih sredstava za izvršenje planiranih zadataka

³ Operativne aktivnosti za zaštitu i spašavanje su aktivnosti koje se preduzimaju:

- a) u slučaju neposredne prijetnje i rizika od opasnosti,
- b) za vrijeme rizika od opasnosti i
- c) za otklanjanje posljedica u toku opasnosti i poslije prestanka opasnosti

Pristupačnost, univerzalni dizajn i razumno prilagođavanje

Pristupačna okruženja, infrastruktura i mediji se često prepoznaju kao preduslovi za ostvarivanje drugih prava propisanih Konvencijom.⁴ U članu 9. se zahtijeva od država da *“preduzmu odgovarajuće mjere da osobama sa invaliditetom, na osnovu jednakosti sa drugima, osiguraju pristup fizičkom okruženju, ... informacijama i komunikacijama, ... kao i drugim uslugama i objektima namijenjenim javnosti.”*

U *Općem komentaru br.2* (Člana 9. Pristupačnost) Komitet naglašava potrebu da u rizičnim situacijama, prirodnim katastrofama i oružanim sukobima hitne službe moraju biti pristupačne osobama sa invaliditetom, u protivnom se njihovi životi ne mogu spasiti, niti se može zaštititi njihova dobrobit. Pristupačnost treba uključiti na listu prioriteta kada se radi o rekonstrukcijskim radovima nakon katastrofa. Dakle, smanjenje rizika od katastrofa mora biti pristupačno, te mora uključivati osobe s invaliditetom. Nadalje, Komitet navodi da *“svi novi objekti, infrastruktura, pogodnosti, robe, proizvodi i usluge moraju biti dizajnirani na način koji ih čini potpuno dostupnim osobama sa invaliditetom, u skladu sa principima univerzalnog dizajna”*. Ipak, dok se univerzalni dizajn može postepeno primjenjivati, države bi trebale uspostaviti određene vremenske rokove i dodijeliti adekvatne resurse za uklanjanje postojećih barijera „kontinuiran i sistematski način, postepeno i stalno”.

U *Trećem Općem komentaru* (Žene i djevojke sa invaliditetom) Komitet je dao posebnu pažnju na položaj žena i djevojaka sa invaliditetom, svih starosnih grupa, u kontekstu rizičnih i humanitarnih situacija. Članice su upozorene da postoje čvrsti dokazi koji pokazuju da su žene i djevojke s invaliditetom u situacijama oružanog sukoba, okupacije teritorija, prirodnih katastrofa i humanitarnih kriznih stanja pod povećanim rizikom od spolnog nasilja. Iako žene i djeca imaju prioritet pri dijeljenju humanitarne pomoći, žene sa invaliditetom ne mogu uvijek dobiti informacije o projektima pomoći jer te informacije često nisu dostupne u pristupačnim formatima.

Komitet zahtijeva od država da prate primjenu standarda za pristupačnost i da *“uspostave efikasna tijela za praćenje sa adekvatnim kapacitetima i odgovarajućim mandatima kako bi osigurale da se planovi, strategije i standardizacija implementiraju i provode”*.⁵

Podizanje svijesti i borba protiv prevladajućih stereotipa

Promovisanje stvarnog učešća osoba sa invaliditetom često ometaju prevladajući stereotipi. Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom stavlja snažan akcent na potrebu da se *“podstiče poštovanje prava i dostojanstva osoba sa invaliditetom”* i *“da se bori protiv stereotipa, predrasuda i štetnih praksi”*. To podrazumijeva *“podsticanje svih medija da prikazuju osobe sa invaliditetom na način koji je u skladu sa ciljevima Konvencije”*. Posebno se u medijima treba promovisati pozitivno gledanje na osobe sa invaliditetom i prikazivati veći stupanj društvene svijesti o pravima osoba s invaliditetom u kriznim situacijama.⁶ Također, neophodno je osvijestiti međunarodno i nacionalno humanitarno osoblje, lokalne i nacionalne vlasti o pravima, zaštiti i sigurnosti osoba sa invaliditetom te jačati njihove kapacitete i vještine prepoznavanja i uključivanja osoba sa invaliditetom u humanitarne operacije i mehanizme reagovanja.

⁴ Komitet za prava osoba sa invaliditetom, Opći komentar br. 2. (2014)

⁵ Ibid

⁶ Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom, član 8.

Okvir za smanjenje rizika od katastrofa iz Sendaija za period 2015 – 2030. je međunarodni dokument globalnog karaktera koji je usvojilo 187 zemalja članica Ujedinjenih nacija na trećoj Svjetskoj konferenciji koja je održana u periodu od 14. – 18. marta 2015. godine u Sendaiju (Japan) koji je prihvatila Generalna skupština UN-a. Među državama koje su na konferenciji prihvatile Sendai okvir je i Bosna i Hercegovina. Inače, Sendai okvir je nasljednik Hyogo okvira 2005 -2015. koji je bio prvi sveobuhvatni međunarodni sporazum u oblasti smanjenja rizika od katastrofa. U fokusu Sendai okvira su četiri akcijska prioritetna područja: 1. razumijevanje rizika od katastrofa, 2. jačanje programa za upravljanje rizikom od katastrofa, 3. ulaganje u smanjenje rizika od katastrofa za jačanje otpornosti i 4. povećanje spremnosti na katastrofe za učinkovit odgovor na katastrofe. Okvir također opisuje sedam globalnih ciljeva koje treba postići u 15 godina: značajno smanjenje smrtnih slučajeva uslijed globalne katastrofe, značajno smanjenje broja pogođenih osoba, smanjenje ekonomskih gubitaka u odnosu na globalni bruto domaći proizvod, značajno smanjenje oštećenja kritične infrastrukture i narušavanje osnovnih usluga katastrofom, uključujući zdravstvene i obrazovne objekte, povećanje broja zemalja s nacionalnim i lokalnim strategijama za smanjenje rizika od katastrofa do 2020. godine, pojačanu međunarodnu suradnju i povećani pristup sustavima ranog upozorenja i informacijama o procjeni rizika od katastrofa.

U provedbi Sendai okvira na lokalnom, nacionalnom, regionalnom i globalnom osobe s invaliditetima i njihove organizacije prepoznate su kao ključne u procjeni rizika od katastrofa i u osmišljavanju i provedbi planova prilagođenih specifičnim zahtjevima, uzimajući u obzir, između ostalog, univerzalne principe dizajna. Osobe s invaliditetom mogu doprinijeti smanjenju rizika od katastrofa, ako su osigurana sredstva prijevoza, informacije i komunikacije.⁷

Povelja o uključivanju osoba sa invaliditetom u humanitarne akcije razvijena je prije Svjetskog humanitarnog samita (23. i 24. maja 2016. u Istanbulu) od strane više od 70 učesnika iz država, agencija UN-a, međunarodne zajednice, civilnog društva i globalnih, regionalnih i nacionalnih organizacija osoba sa invaliditetom. Potpisivanjem ove Povelje, strane su se obavezale da će njihove buduće humanitarne akcije uključivati osobe sa invaliditetom, zasnovane na pet principa:

1. nediskriminacija i prepoznavanje različitosti ljudi sa invaliditetom;
2. uključivanje osoba sa invaliditetom u razvoj humanitarnih programa;
3. osiguravanje da su usluge i humanitarna pomoć jednako dostupne i dostupne svim osobama s invaliditetom;
4. primjena inkluzivnih globalnih politika;
5. saradnja i koordinacija među humanitarnim akterima radi poboljšanja inkluzije osoba sa invaliditetom.

⁷ Mr. Monthian Butan, bivši član tajlandskog senata, član UN-ovog Odbora za prava osoba s invaliditetom

II PRAVNI OKVIR U BOSNI I HERCEGOVINI

U skladu s članom II.1. Ustava Bosne i Hercegovine,⁸ država i entiteti su dužni da svim svojim građanima pruže “najviši nivo međunarodno priznatih ljudskih prava i temeljnih sloboda.” Uživane ovih prava i sloboda mora biti osigurano svim licima u Bosni i Hercegovini bez diskriminacije po bilo kojem osnovu kao što je pol, rasa, boja, jezik, vjera, političko i drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, povezanost sa nacionalnom manjinom, imovina, rođenje ili drugi status.⁹ Diskriminacija po bilo kojem osnovu, pa i po osnovu invaliditeta, zabranjena je i krovnim Zakonom o zabrani diskriminacije u BiH. Pozitivna diskriminacija je dozvoljena ako je u svrhu poboljšanja položaja određenih kategorija ili grupa građana koja imaju slabiji položaj u ostvarenju svojih prava.

Pravni okvir u oblasti zaštite i spašavanja ljudi i materijalnih dobara od prirodnih i drugih nesreća, u skladu sa teritorijalnim ustrojstvom Bosne i Hercegovine, razvijen je od državnog nivoa do nivoa jedinice lokalne samouprave. Oblast zaštite i spašavanja u Bosni i Hercegovini regulišu četiri osnovna zakona:

- Okvirni zakon o zaštiti i spašavanju ljudi i materijalnih dobara od prirodnih ili drugih nesreća u Bosni i Hercegovini („Službeni glasnik BiH“, br. 50/08),
- Zakon o zaštiti i spašavanju ljudi i materijalnih dobara od prirodnih i drugih nesreća („Službene novine Federacije BiH“, br. 39/03, 22/06 i 43/10),
- Zakon o zaštiti i spasavanju u vanrednim situacijama („Službeni glasnik RS“, br. 121/12, 46/17),
- Zakon o zaštiti i spašavanju ljudi i materijalnih dobara od prirodnih i drugih nesreća u Brčko distriktu Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik BD BiH“ broj:001 29/16).

Pored navedenih zakona, za potpuniji normativni pregled ove oblasti treba uvažiti i: Uredbu o sadržaju i načinu izrade plana zaštite od elementarne nepogode i druge nesreće („Službeni glasnik RS“, br. 68/13) i Uredbu o sadržaju i načinu izrade planova zaštite i spašavanja od prirodnih i drugih nesreća i planova zaštite od požara („Službene novine Federacije BiH“, br. 08/11).

Zbog specifičnog decentralizovanog državnog uređenja Bosne i Hercegovine, državni nivo, odnosno nadležne državne institucije, u sistemu zaštite i spašavanja imaju samo koordinirajuću ulogu, uz odgovornost za međunarodnu saradnju, traženje, prihvatanje i pružanje međunarodne pomoći. Operativni dio u pogledu realizacije konkretnih aktivnosti u sistemu zaštite i spašavanja je u nadležnosti entiteta odnosno, Brčko distrikta.

Uprkos opštoj legislativi u oblasti zaštite i spašavanja primjetno je da su osobe sa invaliditetom potpuno nevidljive. Njihove potrebe u pogledu pristupačnosti zanemarene su unutar svih preventivnih i operativnih aktivnosti zaštite i spašavanja.

Na ovu činjenicu ukazao je i Komitet za prava osoba sa invaliditetom u svojim Zaključnim razmatranjima istaknuvši svoju zabrinutost zbog nepostojanja sveobuhvatne strategije za protokole za podršku osobama sa invaliditetom u rizičnim situacijama i humanitarnim katastrofama. Posebno je zabrinut zbog nepostojanja jednakog pristupa informacijama u odgovarajućem formatu u skladu sa Opštim komentarom br. 2 (2014).¹⁰

⁸ Ustav Bosne i Hercegovine, član II.1. Ljudska prava i osnovne slobode

⁹ Ustav Bosne i Hercegovine, Član II.4.

¹⁰ CRPD/C/BIH/CO/1, zaključna razmatranja Koniteta za prava osoba sa invaliditetom, tačka 20.

Zbog toga Komitet preporučuje da BiH usvoji efikasan sistem u skladu sa Okvirom za smanjenje rizika od katastrofa iz Sendaija za period 2015–2030. kako bi imala pristupačnu (npr. linije za pomoć, aplikacije za tekstualne poruke upozorenja, opšti priručnici na znakovnom jeziku i na Brajevom pismu) i sveobuhvatnu strategiju za hitne slučajeve i protokole za rizične situacije, kao i da zahtijeva od svih javnih službi da izrade planove za evakuaciju osoba sa invaliditetom u konsultacijama sa predstavnicima organizacija osoba sa invaliditetom, uključujući i na lokalnom nivou.¹¹

U skladu sa tim, u fokusu naše dalje analize biti će predstavljen pravni okvir kojim se uređuju pojedine aktivnosti zaštite i spašavanja ljudi i materijalnih dobara: *obavještanja i uzbunjivanja, sklanjanje ljudi i materijalnih dobara, evakuacija stanovništva, obučavanje i osposobljavanje civilne zaštite, izrada plana zaštite i spašavanja od prirodnih i drugih nesreća.*

a) Obavještanje i uzbunjivanje stanovništva

Pored adekvatne infrastrukture i efikasne službe za spašavanje veoma je važno da postoji **kvalitetan sistem ranog upozoravanja** i da svako ima jednak pristup javnim informacijama u vrijeme vanredne situacije.

Obavještanje i uzbunjivanje stanovništva sprovodi se s ciljem da se građani blagovremeno upozore na nadolazeću opasnost, da prijete neposredna opasnost ili je određena opasnost nastala, kako bi odmah mogli poduzeti mjere zaštite i spašavanja svog života i zdravlja, članova svoje porodice, kao i materijalnih dobara. Uzbunjivanje stanovništva se vrši u skladu sa jedinstvenim znakovima za uzbunjivanje koji su definisani posebnim entitetskim podzakonskim aktom,¹² kojim se uređuje obaveza i način sprovođenja obavještanja i uzbunjivanja stanovništva, znakovi za uzbunjivanje, postupci i sredstva za uzbunjivanje i obavještanje, te postupak građana u slučaju opasnosti.

U skladu sa Pravilnikom o organizovanju i funkcionisanju operativnih centara civilne zaštite u FBiH, propisano je da su znakovi za uzbunjivanje: a) "*Upozorenje na nadolazeću opasnost*", b) "*Neposredna opasnost*", c) "*Prestanak opasnosti*", d) "*Vatrogasna uzbuna*", signali koji se emituju pneumatskom, električnom, elektronskom ili ručnom sirenom. U Republici Srpskoj, pored sirena, "za uzbunjivanje i obavještanje građana koriste se , razglasni uređaji, elektronski mediji te SMS uređaji (nakon što se za slanje SMS poruka ostvare uslovi kod davaoca usluga).¹³

Nadležni operativno-komunikativni centar, neposredno nakon datog signala za uzbunu, putem nadležne televizijske ili radijske stanice izdaje saopštenje za stanovništvo ugroženog područja o vrsti opasnosti i mjerama zaštite i spašavanja koje je potrebno poduzeti.¹⁴ U Republici Srpskoj saopštenja se građanima mogu dostavljati i putem SMS poruka, a operateri u GSM mrežama nisu dužni da traže pristanak za dostavljanje SMS poruka od korisnika GSM uređaja koji se zateknu na ugroženom području.¹⁵

Kada građani čuju signal za opasnost ili na drugi način saznaju za opasnost, postupaju u skladu sa instrukcijama datim u saopštenju za opasnost uz emitovani signal, te preduzimaju sve druge mjere zaštite i spašavanja života i zdravlja ljudi i imovine.¹⁶

¹¹ CRPD/C/BIH/CO/1, zaključna razmatranja Koniteta za prava osoba sa invaliditetom, tačka 21.

¹² Federalna uprava civilne zaštite, Pravilnik o organizovanju i funkcionisanju civilne zaštite („Službene novine FBiH broj: 9/19);

¹³ Pravilnik o uzbunjivanju i postupanju građana u slučajevima opasnosti („Službeni glasnik RS“ broj 53/13)

¹⁴ Pravilnik o uzbunjivanju i postupanju građana u slučajevima opasnosti, član 12.

¹⁵ Pravilnik o organizovanju i funkcionisanju operativnih centara civilne zaštite, član 46.

¹⁶ Pravilnik o uzbunjivanju i postupanju građana u slučaju opasnosti („Službeni glasnik RS“ broj: 15/13) član 13.(4)

¹⁷ Ibid, član 16.

Znakovi za uzbunjivanje sa uputstvima o postupcima građana nakon emitovanja signala, u printanom obliku, moraju biti istaknuti na vidnim mjestima u svim stambenim zgradama, poslovnim i javnim objektima.¹⁷

Zaključak

Sistem obavještanja i uzbunjivanja koji trenutno funkcioniše u vrijeme vanrednih situacija nije prilagođen osoba sa invaliditetom, posebno onima koji imaju djelimično ili potpuno oštećen sluh i vid. Dopunski načini uzbunjivanja osoba sa invaliditetom koji se razlikuju u odnosu na standardne, osobito po pitanju korištenja novih tehnologija i operativnih komunikacijskih postupaka, s naglaskom na prilagođavanje prijenosa informacija primjerenih kategorijama invalidnosti osoba sa invaliditetom, nije definisan postojećim zakonskim i podzakonskim odredbama u BiH. Sada ne postoje informacije u pristupačnim formatima za osobe sa senzornim invaliditetom i osobe sa intelektualnim invaliditetom zbog čega su osobe sa invaliditetom sistemski isključene i zanemarene prije ili tokom postupka zaštite i spašavanja. Tako primjerice, prilikom požara, osoba s oštećenjem sluha ne može čuti požarni alarm, a osoba s intelektualnim oštećenjem može imati teškoće sa shvaćanjem ozbiljnosti situacije. Vizuelni znaci za uzbunjivanje, sa uputstvima za ponašanje nakon emitovanja signala opasnosti, postavljeni u stambenim i javnim objektima, kao takvi ne mogu dati slijepoj i slabovidnoj osobi informacije o kojoj vrsti opasnosti se radi ili na koji način je potrebno napustiti zgradu. Evropski elektronski komunikacioni kodeks (EECC) (2018) zahtjeva od država članica, da se krajnjim korisnicima sa invaliditetom mora osigurati „vanredna komunikacija“ koja podrazumeva ne samo govornu komunikaciju već i obaveštavanje putem SMS-a, video-komunikaciju itd., čak i kada su na proputovanju kroz drugu zemlju EU.

b) Sklanjanje ljudi i materijalnih dobara

Sklanjanje ljudi i materijalnih dobara obuhvata: planiranje i izgradnju skloništa, drugih zaštitnih objekata kao i zaklona pogodnih za zaštitu i sklanjanje, njihovo održavanje i organiziranje korištenja za zaštitu ljudi i materijalnih dobara od različitih vrsta prirodnih i drugih nesreća. U pogledu otpornosti na djelovanje prirodnih i drugih nesreća, skloništa mogu biti skloništa osnovne i dopunske zaštite. Skloništa osnovne zaštite se grade u gradovima i drugim ugroženim većim naseljima, u objektima poput javnih preduzeća i ustanova. U entitetskim zakonima o zaštiti i spašavanju ljudi i materijalnih dobara, ni u jednoj odredbi, nije eksplicitno propisano da skloništa i drugi zaštitni objekti moraju biti prilagođeni osobama sa invaliditetom. Ali je zato **Uredbom o mjerilima, kriterijima i načinu izgradnje skloništa i tehničkim normativima za kontrolu ispravnosti skloništa u FBiH definisano da javna skloništa**¹⁸ „moraju biti projektovana i izgrađena na način koji osigurava nesmetan pristup i kretanje osoba sa teškoćama u kretanju, kao i da se tokom njihovog korištenja izbjegnu mogućnosti njihovih ozlijeđa“ (član 15.1). Član 22. nalaže da ulazni hodnik skloništa, kao samostalni objekat, može biti vodoravan ili u nagibu, sa rampom odnosno sa stepenicama, u skladu sa Uredbom o prostornim standardima, urbanističko-tehničkim uslovima i normativnima za sprečavanje stvaranja svih barijera za osobe sa umanjnim fizičkim sposobnostima. Nadalje, u skladu sa članom 36., u skloništu mora biti i prilagođen toalet za lica sa umanjnim tjelesnim sposobnostima, odnosno za one koja koriste kolica.

Pravilnik o organizovanju i funkcionisanju civilne zaštite, član 50. (1)

„Slubene novine FBiH“ broj:21/05; 59/07

Zaključak

Pravni propisi kojima se uređuje pitanje djelovanja civilne zaštite ne sadrže konkretne zadaće i postupanje operativnih snaga sistema civilne zaštite u provođenju mjera i aktivnosti spašavanja osoba s invaliditetom u velikoj nesreći i katastrofi. Postupanje prema osobama sa invaliditetom u slučajevima rizičnih situacija i humanitarnih kriznih stanja, posebno kada se radi o sklanjanju ljudi, ne pominje se u postojećem pravnom okviru, niti su u tom kontekstu razrađeni posebni protokoli. S obzirom na to da pripadnici službe za zaštitu i spašavanje nisu educirani za postupanje prema osobama sa invaliditetom, da ne posjeduju znanja o specifičnostima pojedinih vrsta invaliditeta, dodatno ugrožava sigurnost osoba sa invaliditetom u rizičnim situacijama i humanitarnim kriznim stanjima. Prilagođenost skloništa je ograničena samo na osobe sa tjelesnim invaliditetom, dok su potrebe osoba sa drugim oblicima invaliditeta (naročito slijepo osobe) u potpunosti zanemarene. Važno je ukazati da postojećim pravnim okvirom nije tretiran put kretanja osobe sa invaliditetom do skloništa. Da bi isti bio pristupačan osobama sa invaliditetom sa različitim oblicima invaliditeta, neophodno je osigurati preduslove da se osoba s invaliditetom može kretati kroz njega bez pomoći do javne površine i da se osoba s invaliditetom može kretati kroz njega bez pomoći do skloništa/sigurne zone. Ovi preduslovi moraju biti normirani, poput obaveze da oznake za izlaz moraju sadržavati taktilne oznake i biti prikladno postavljene na način da slijepim i slabovidnim osobama budu dostupne iz svih smjerova, isticanjem jasnih i čitljivih naznaka sa taktilnim međunarodnim simbolom pristupačnosti, informisanosti osoba s invaliditetom o pristupačnosti puta kretanja kroz pisane upute, brošure ili mape. Za razliku od ostalog stanovništva, osobama sa invaliditetom nisu dostupni ni planovi objekta u pristupačnim formatima, poput visokog kontrasta, na Brajevom pismu ili sa taktilnim znakovima na ulazu u objekt.

c) Evakuacija

Članom 64. Zakona o zaštiti i spašavanju ljudi i materijalnih dobara od prirodnih i drugih nesreća, ovisno o stepenu ugroženosti određenog područja, evakuacija može biti po obimu potpuna ili djelomična, a po vremenu izvođenja pravovremena ili naknadna. Potpuna evakuacija obuhvaća evakuaciju cjelokupnog stanovništva s područja koje može biti zahvaćeno ili je zahvaćeno prirodnim i drugim nesrećama ili u slučaju opasnosti od rušenja ili preljevanja visokih brana na akumulacijama. Djelomična evakuacija obuhvaća evakuaciju samo određenih, posebno ranjivih kategorija stanovništva kao što su teško ranjeni i bolesni, **invalidi preko 60% invalidnosti**, stari i iznemogli građani, trudnice, majke s djecom do sedam, odnosno dvoje i više djece do deset godina života, djeca i učenici osnovnih škola i druge osobe, za koje se ocijeni da nemaju odgovarajuće uslove za život i efikasniju zaštitu na ugroženom području. Za razliku od federalnog zakona, u drugom entitetu Zakonom o zaštiti i spašavanju u vanrednim situacijama RS, djelimičnom evakuacijom obuhvaćene su **sve osobe sa invaliditetom, bez obzira na stepen i vrstu invalidnosti (član 73.)**.

Pri provođenju evakuacije ostvaruje se saradnja sa policijom, humanitarnim organizacijama i privrednim društvima koji mogu pomoći u efikasnom izvršavanju evakuacije.

Zaključak

U Bosni i Hercegovini osobe sa invaliditetom nemaju jednak tretman po pitanju evakuacije stanovništva u slučaju kriznih situacija. Kod djelimične evakuacije prisutna je diskriminacija po teritorijalnom principu kao i po osnovu stepena invaliditeta. Dok u Republici Srpskoj pravo na djelimičnu evakuaciju uživaju sve osobe sa invaliditetom, u Federaciji BiH to pravo pripada samo osobama sa preko 60% invaliditeta. U praksi je izražen i problem kod privremenog smještaja osoba sa invaliditetom nakon evakuacije, koji mora biti dostupan i dizajniran na način da zadovolji sve njihove osnovne potrebe do trenutka osiguravanja uslova za povratak u mjesto iz kojeg su evakuirani. Zbog pravne praznine u pozitivnim pravnim propisima, nerijetko se dešava da se to pravo osoba sa invaliditetom ignoriše od strane sistema civilne zaštite, što se moglo vidjeti tokom posljednjih velikih poplava u BiH (2014.) kada su se ove osobe privremeno zbrinjavale u neuslovne i nepristupačne smještaje, poput kolektivnih centara, domova penzionera, studentskih domova i sl.

III PREPORUKE ZA DJELOVANJE

Postojeći pravni okvir u oblasti upravljanja rizičnim situacijama zahtjeva harmonizaciju sa međunarodnim standardima u oblasti prava osoba s invaliditetom, prije svega sa preporukama Sendai okvira UN o smanjenju rizika od katastrofa i Konvencije UN o pravima osoba sa invaliditetom. U tom kontekstu, a u cilju unapređenja položaja osoba sa invaliditetom u sistemu zaštite i spašavanja, kao i povećanja spremnosti i opće otpornosti na vanredne situacije, potrebno je:

- prilagoditi sistem uzbunjivanja, informisanja, evakuisanja i pomaganja za svaku vrstu invaliditeta;
- uključiti osobe s invaliditetom u pripremu i razvoj upravljanja rizicima;
- utvrditi obavezu teoretskog i praktičnog osposobljavanja i obučavanja jedinica civilne zaštite, povjerenika, vatrogasnih i drugih spasilačkih službi o posebnostima postupanja prema osobama s invaliditetom tokom rizičnih situacija, što mora uključivati način komunikacije prilagođen svakoj vrsti invaliditeta;
- osigurati da su informacije o vanrednim situacijama u formi pristupačnoj osobama s invaliditetom;
- prilagoditi sisteme upozorenja i medijska prenošenja upozorenja da budu dostupni i razumljivi osobama s invaliditetom;
- osigurati da u sastavu štabova civilne zaštite, gdje god je to moguće, budu predstavnici osoba sa invaliditetom;
- osigurati da planovi djelovanja civilne zaštite na svim nivoima imaju podatke o broju osoba s invaliditetom i vrsti invaliditeta, te potanko razraditi osiguravanje specifičnih potreba svake osobe s invaliditetom, osobito gluhih, slijepih, gluhoslijepih, polupokretnih i nepokretnih osoba.

Inicijativa i civilna akcija
Radićeva1/II
Telefon: 033 210 201
Faks: 033 668 297
Email: icva@bih.net.ba
www.icva-bh.org